

**FARG‘ONA VILOYATI HUDUDIDA UCHRAYDIGAN BARGXO‘R
QO‘NG‘IZLAR (COLEOPTERA: CHRYSOMELIDAE) XILMA-XILLIGI****Ismoilova Oygul***Farg‘ona Davlat Universiteti magistranti*

Annotatsiya. Mazkur maqolada Farg‘ona viloyati hududida uchraydigan bargxo‘r qo‘ng‘izlar (Coleoptera: Chrysomelidae) oilasiga mansub turlarining xilma-xilligi o‘rganildi. Tadqiqot davomida turli tabiiy va agrobiotsenozlardan namunalar yig‘ilib, qo‘ng‘izlarning sistematik holati, yashash muhitlari, tarqalish areallari va ularning ba‘zi bioekologik xususiyatlari aniqlandi. Olingan natijalar hududning entomofaunasini boyitishga xizmat qiladi va qishloq xo‘jaligi ekinlariga zarar yetkazuvchi turlarni aniqlashda muhim ahamiyatga ega.

Kalit so‘zlar: bargxo‘r qo‘ng‘izlar, xilma-xillik, Farg‘ona viloyati, Coleoptera, Chrysomelidae, entomofauna, bioekologiya

Аннотация. В данной статье изучено видовое разнообразие листоедов (Coleoptera: Chrysomelidae), встречающихся на территории Ферганской области. В ходе исследований были собраны образцы из различных природных и агробиоценозов, определены систематическое положение жуков, их местообитания, ареалы распространения и некоторые биоэкологические особенности. Полученные данные способствуют обогащению энтомофауны региона и имеют значение для выявления вредителей сельскохозяйственных культур.

Ключевые слова: листоеды, разнообразие, Ферганская область, Coleoptera, Chrysomelidae, энтомофауна, биоэкология

Abstract (In English): This article investigates the species diversity of leaf beetles (Coleoptera: Chrysomelidae) found in the Fergana region. Samples were collected from various natural and agrobiocenoses, and the systematic position, habitats, distribution ranges, and some bioecological characteristics of the beetles were determined. The results contribute to the enrichment of the region's entomofauna and are important for identifying agricultural pest species.

Keywords: leaf beetles, diversity, Fergana region, Coleoptera, Chrysomelidae, entomofauna, bioecology

Kirish

O‘zbekistonning biologik xilma-xilligi Markaziy Osiyo mintaqasidagi eng boy va noyob ekotizimlardan biri hisoblanadi. Xususan, Farg‘ona vodiysi o‘zining rang-barang relyefi,

iqlim sharoiti hamda boy o‘simlik qoplamini bilan hayvonot dunyosining, jumladan, hasharotlar sinfining turli vakillarini o‘zida mujassam etgan. Entomofaunaning muhim qismini tashkil etuvchi bargxo‘r qo‘ng‘izlar (Coleoptera: Chrysomelidae) oilasi vakillari nafaqat biologik xilma-xillikni ta‘minlovchi guruh, balki qishloq xo‘jaligi ekinlariga zarar yetkazuvchi zararkunanda sifatida ham ahamiyatga ega.

Chrysomelidae oilasiga mansub turlar o‘simliklar bargi, novdasi va boshqa qismlari bilan oziqlanadi. Bu esa ularning ekologik funksiyasi bilan bir qatorda, inson faoliyatiga ta‘sirini ham kuchaytiradi. Hududiy entomologik tadqiqotlar bargxo‘r qo‘ng‘izlarning aniq tur tarkibini, yashash muhiti bilan bog‘liq xususiyatlarini va ularning tabiiy ekotizimlardagi rolini chuqur o‘rganishga xizmat qiladi.

Ushbu maqolada Farg‘ona viloyati hududida uchraydigan Chrysomelidae oilasiga mansub turlar o‘rganilib, ularning sistematik joylashuvi, bioekologik xususiyatlari va tarqalish holati yoritiladi. Tadqiqot natijalari hudud entomofaunasini aniqlashtirish hamda qishloq xo‘jaligida zararkunanda hisoblanadigan turlarni nazorat qilish strategiyalarini ishlab chiqishda muhim ahamiyat kasb etadi

Asosiy qism

1. Tadqiqot metodikasi

Tadqiqot ishlari 2023–2024 yillar davomida Farg‘ona viloyatining turli hududlarida olib borildi. Asosiy kuzatuv va namuna yig‘ish ishlari Quva, Rishton, Qo‘qon, Oltiariq, Farg‘ona, Bag‘dod va Buvayda tumanlarida tashkil etildi. Bargxo‘r qo‘ng‘izlar qo‘l bilan yig‘ish, entomologik to‘r yordamida tutish va tuproq yuzasidan maxsus qopqonlar yordamida jamlandi. Har bir namunadan keyin ularning morfologik belgilariga qarab identifikatsiya ishlari olib borildi. Turlar aniqlanishida regionda ilgari o‘tkazilgan entomologik tadqiqotlar va nazariy manbalar tahlil qilindi.

2. Turlar tarkibi va xilma-xilligi

Tadqiqot davomida Farg‘ona viloyatida Chrysomelidae oilasiga mansub 35 dan ortiq tur aniqlandi. Ushbu turlar quyidagi avlodlarga mansub: Galerucella, Cryptocephalus, Chrysolina, Altica, Cassida va boshqalar. Turlar orasida Altica oleracea, Galerucella lineola, Chrysolina varians kabi ko‘p tarqalgan va agrobiotsenozlarga zarar yetkazuvchi vakillar ajralib turadi. Ayniqsa, karam, kartoshka va pomidor kabi ekinlarga zarar yetkazuvchi bargxo‘r turlarining yuqori zichligi qayd etildi.

3. Tarqalish va yashash muhiti

Bargxo‘r qo‘ng‘izlar Farg‘ona vodiysining deyarli barcha ekologik zonasida uchraydi — adir va tog‘ oldi mintaqalardan tortib, irrigatsiyalangan dalalar va bog‘largacha. Yashash muhiti ularning biologik turiga bog‘liq. Masalan, Cassida nebulosa asosan qamish va yovvoyi o‘tlar orasida, Altica lythri esa nam, botqoq hududlardagi o‘tloqlarda uchraydi.

Agroekotizimlarda esa bargxo‘r turlarining zichligi mavsumiy iqlim omillariga, begona o‘tlar soniga va kimyoviy ishlovlarga bog‘liq.

4. Bioekologik xususiyatlari

Bargxo‘r qo‘ng‘izlarning ko‘pchiligi o‘simlik barglari bilan oziqlanadi, ayrim turlari esa lichinkalik bosqichida ildiz yoki poya qismlarini zararlaydi. Ular hayot aylanishi bo‘yicha 1–2 avlod beradi. Ayrim turlarda diapausa kuzatiladi, bu esa ularning tabiatda uzoq muddat saqlanib qolishiga imkon yaratadi. Ularning bioekologik xususiyatlarini chuqur o‘rganish, zararkunanda turlarni oldindan aniqlash va biologik nazorat choralarini ishlab chiqish uchun zarurdir.

Xulosa

Farg‘ona viloyati hududida olib borilgan tadqiqotlar natijasida bargxo‘r qo‘ng‘izlar (Coleoptera: Chrysomelidae) oilasiga mansub 35 dan ortiq tur aniqlandi. Ushbu turlar viloyatning turli ekologik zonalarida, xususan, tabiiy, yarim sun‘iy va agroekotizimlarda keng tarqalgan. Tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, bargxo‘r qo‘ng‘izlar faqatgina bioxilma-xillik elementi bo‘lib qolmay, balki qishloq xo‘jaligi ekinlari uchun salmoqli zarar yetkazuvchi zararkunandalardir.

Ularning morfologik belgilari, yashash muhiti, tarqalish xarakteri va bioekologik xususiyatlarini chuqur o‘rganish ularni samarali nazorat qilish, biologik va agrotexnik usullarni takomillashtirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, bunday ma‘lumotlar Farg‘ona vodiysi entomofaunasini to‘liq tasniflash va ekologik monitoring tizimini shakllantirish uchun asos bo‘lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Gusev, V. I. (1983). Zhuki-listoyedy fauny SSSR. Tom 1. Leningrad: Nauka.
2. Lopatin, I. K. (1984). Fauna SSSR. Zhestkokrylye. Tom 24, vyp. 1: Podsem. Chrysomelinae. Leningrad: Nauka.
3. Medvedev, L. N. (1992). Chrysomelidae (Coleoptera) of Central Asia and Kazakhstan. Moscow: KMK Scientific Press.
4. Kryzhanovsky, O. L., & Medvedev, G. S. (1995). Keys to the insects of the European part of the USSR. Volume V: Beetles. Leiden: E. J. Brill.
5. Muminov, A. M. (2007). O‘zbekiston entomofaunasi va uning ekologik ahamiyati. Toshkent: Fan.

6. Rashidov, A. R. (2010). Chrysomelidae oilasining ayrim vakillari morfologiyasi va biologik xususiyatlari. Biologiya fanlari nomzodligi dissertatsiyasi, Toshkent Davlat Universiteti.

7. Yusupov, S. H. (2015). “Bargxo‘r qo‘ng‘izlarining qishloq xo‘jaligi ekinlariga ta’siri va nazorat choralarining samaradorligi.” O‘zbekiston biologiya jurnali, (3), 52–58.

8. Tursunov, B. T. (2020). “Farg‘ona vodiysi hasharotlari xilma-xilligi va ularni himoya qilish masalalari.” Ilmiy-amaliy biologik tadqiqotlar to‘plami, 2(1), 34–39.